

ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 37.091.4 Конфуцій

С.Б. Бабаян,

аспірантка кафедри соціальної педагогіки

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ВЧИТЕЛЕМ ТА УЧНЯМИ У ТВОРІ КОНФУЦІЯ «БЕСІДИ ТА СУДЖЕННЯ»

З давніх-давен професія вчителя в Китаї була однією з найбільш шанованих, почесних і відповідальних, адже саме завдяки наполегливій праці вчителів учні отримують знання, а освіта та грамотність високо цінуються у традиційному Китаї. Тож і професія людини, що володіє певними знаннями і вміє передати їх іншим, вважається надзвичайно престижною.

Педагоги Китаю у різні часи були прибічниками різних філософських течій — даосизму, моїзму, легізму, конфуціанства. Однак найбільший вплив на розвиток освіти та науки Китаю мало вчення Конфуція. Самі китайці називають Конфуція (кит. 孔子, 551—479 рр. до н.е.) «Вчителем вчителів» або «Вчителем десяти тисяч поколінь». О.П. Крижанівський підкреслює, що Конфуцій прославився саме на освітянській ниві, піднісши авторитет народного вчителя у Китаї на запаморочливу висоту [1, 481].

На жаль, у дослідженні педагогічної спадщини Конфуція існує одна суттєва особливість — відсутність автентичних творів Учителя. Сьогодні вважається, що учення Конфуція насамперед представлене у його творі «Бесіди та судження» (кит. 论语, «Лунь юй»). Цей твір — збірка розмов Конфуція зі своїми учнями, у яких відображається головна ідея всього конфуціанського вчення, зокрема педагогічних ідей Учителя.

Саме під час дослідження «Лунь юй» помічаємо, що у Конфуція було багато учнів, які захоплювалися ним. Учитель мав добру репутацію серед своїх вихованців, а сприяли цьому їхні сердечні стосунки, які склалися у процесі навчання. Така форма взаємозв'язку вчителя та учнів є зразковим прикладом для сучасних педагогів, а дослідження педагогічних ідей Конфуція, зокрема такий аспект, як стосунки між учителем і учнями, — своєчасним та актуальним.

Метою статті є вивчення науково-педагогічної літератури та твору Конфуція «Бесіди та судження» і представлення на цій основі поглядів Конфуція щодо того, якими мають бути зразкові педагогічні відносини між вчителем та учнями.

Педагогічні відносини, представлені у творі «Лунь юй», аналізували у своїх наукових працях

багато китайських дослідників, зокрема Шао Сяо-фен, Вень Джендон, Ян Сянь, Ху Джаошен та інші. Серед радянських науковців питання відносин між вчителем та учнями у конфуціанстві вивчали Л.С. Переломов, Н.Е. Боровська, А.В. Аллаберт, увагу цьому питанню у своєму дисертаційному дослідженні приділила й вітчизняна дослідниця О.М. Шпарик.

Стосунки між вчителем та учнями — це основа й сутність міжособистісних відносин у школі. Гармонійність цих відносин має прямий вплив на весь навчальний процес та якість освіти. Конфуцій крізь призму особистого досвіду та глибоких міркувань прийшов до висновку про те, якими мають бути відносини вчителя та учнів.

«Бесіди та судження» є безсмертною канонічною літературною пам'яткою конфуціанства, що приховує у собі велику кількість секретів просвітництва Великого Вчителя. У «Бесідах та судженнях» яскраво виділяються кілька основних особливостей відносин Конфуція з його учнями, які можна назвати головними принципами Вчителя у роботі з вихованцями, а саме: «знай супротивника та знай себе, і ти будеш непереможний» (кит. 知己知彼), «стався до всіх як до рівних», або «у навчанні всі рівні» (кит. 民主平等), «будь сповненим почуттями до інших» (кит. 富有感情), «будь шляхетним й живи у злагоді з іншими» (кит. 和而不同) [2, 42].

«Знай супротивника та знай себе, і ти будеш непереможний» — це важлива умова побудови будь-яких відносин. Сам Конфуцій завжди прагнув до глибокого пізнання своїх учнів, він звертав увагу на характер кожного, їхні особливості та здібності, склад розуму й інші важливі для пізнання людини й індивідуальності деталі. У «Лунь юй» можна знайти безліч підтверджень цьому, наприклад: «Серед учнів найвидатнішими у справах практичної моралі були Янь Юань, Мінь Цзи-пьянь, Жань Бо-ню, Чжун-гун; в умінні говорити — Цзай Бо, Цзи-гун; у справах політики — Жань Ю, Цзи-лу; в літературі — Цзи-у, Цзи-ся» [3, 57]. Ще Учитель говорив: «Мораль Хуея близька до досконалості, але він бідує. Си порушив волю Неба, багаті, проте його судження точні» [3, 61]. Видно, що Конфуцій знав про своїх учнів багато, в про-

цесі навчання він враховував індивідуальні особливості кожного з них, що допомагало йому вигадувати досконаліші прийоми та способи передачі знань. Дуже важливим є розуміння вчителем свого учня. М. Кесада у свій час зазначав, що, на жаль, суттєвим недоліком сучасного людства є відсутність уміння слухати і розуміти «не своє», толерантно ставитися до чужого і, навпаки, «таланти» перетворювати з дивною завзятістю «чуже у вороже» [4, 3]. Натомість Конфуцій добре знав своїх учнів і себе, саме тому він був непереможний у своїй справі. Існує думка, що основоположником методу врахування індивідуальних здібностей учнів був саме Конфуцій: знаючи про ті чи інші якості своїх учнів, він прагнув розвивати їх природні задатки та здібності.

Конфуцій завжди вчив своїх учнів ставитися до всіх, як до рівних, і сам дотримувався цього правила як у житті, так і в педагогічній діяльності, бо вважав, що у навчанні всі рівні. Можна сказати, що він був першим учителем, якому вдалося здійснити демократичний підхід до учнів у навчанні. Конфуцій нікому не відмовляв у знаннях і приймав усіх, хто давав яку-небудь натуральну плату за навчання. Він говорив: «Навіть якщо мені принесуть в'язку сушеного м'яса, я не відмовлюся навчати» [3, 36], «у справі виховання та навчання не можна робити різниці між людьми» [3, 96]. Всі учні були рівні в очах Учителя, він не ділив людей на статусних і простаків, на благородних і худорідних, на дорослих і маленьких, він був вірний ідеї рівності для всіх освіти.

Незважаючи на те, який метод взаємодії з учнями обирав Конфуцій, — метод навідних запитань, діалог, запитання учня вчителю або вчителя учням, він завжди намагався відводити учням головну роль у процесі обговорень або міркувань. Особливо яскраво це виявлялося у діалоговій взаємодії, тому що, на думку Конфуція, в учнів завжди має бути право слова. Саме таким чином Учитель Кун реалізовував одне з головних правил у стосунках з учнями: «стався до всіх як до рівних», або «у навчанні всі рівні».

Варто відзначити, що гасло Конфуція «у навчанні всі рівні» не завжди подобалося владі Китаю, особливо за часів критики Лін Бяо. Професор Тан Сяювень у статті «Чи був Конфуцій всенародним просвітителем?» намагався переконати читачів у тому, що у вислові Конфуція «у навчанні всі рівні» міститься класовий зміст і що він мав негативний вплив на організацію системи освіти в Китаї [5, 59]. Заявляючи, що «Конфуцій живив люту ненависть до соціальних змін того часу», автор приписував йому умисел «зробити всіх рабів Піднебесної слухняними та покірними». У свою школу «він добирав учнів з наміром виховати з них “гуманних”, “цілеспрямованих”, “благородних”, “добродесних” мужів, які суворо дотримувалися б “порядку династії Чжоу” й,

досягнувши успіхів у навчанні, стали б чиновниками та сприяли б тим самим відновленню рабовласницького ладу Західного Чжоу» [6, 164].

Однак політичні перипетії в країні не змогли зламати традиційні устої в освіті, і вислів Конфуція «у навчанні всі рівні» продовжував відігравати важливу роль у взаєминах вчителя та учнів. Вчитель своїм особистим досвідом довів це за життя, й навіть сьогодні його гасло залишається одним з головних принципів у процесі навчання та виховання. Професор Кун Течен підкреслює, що, надавши своїм учням рівні можливості, Конфуцій почав впроваджувати в життя ідею загальної освіти. Він першим став навчати простолюдинів, стверджуючи, що «в навчанні не повинно бути відмінності між людьми». Його цікавило не походження учнів, а вони самі як особистості [7].

Наступним ключем до успіху у відносинах «учитель — учень» було багатство взаємних почуттів. З точки зору соціальної психології почуття є визначальною умовою у побудові міжособистісних відносин, одним з головних чинників близькості. У тривалому процесі навчання та виховання Конфуцій встановлював міцний зв'язок з учнями, будував глибокі батьківські стосунки, таким чином, зароджувалися дорожці цінні почуття поваги та любові між вчителем та учнями.

Доказом існування таких відносин служать численні цитати з «Бесід та суджень». Наприклад, коли один з учнів Конфуція Янь Юань помер, решта учнів хотіли влаштувати пишні похорони. Учитель не дозволив їм, але вони все ж пишню поховали його. Тоді Конфуцій сказав: «Ти ставився до мене як до батька, а я не зміг віднести до тебе як до сина. Це не я, а учні так вчинили!» [3, 58] Учитель сильно оплакував Янь Юаня. Учні, які супроводжували його, казали: «Вчитель горює невтішно!» На що вчитель сказав: «Невтішно? Горе моє невтішне про цю людину й більше ні про кого!» [3, 58] Іноді близькість Вчителя Куна з учнями досягала такого ступеня, що розставання було неможливим. Коли Конфуцію погрожували в місті Куан, його учень Янь Юань відстав від нього. Згодом Вчитель сказав йому: «Я вважав, що ти помер», — й почув у відповідь: «Поки Вчитель живий, як Хуей може померти?» [3, 61]

Стосунки Вчителя з учнями були настільки міцні, що навіть якщо хтось налаштував їх один проти одного, вони не піддавалися злому наміру. Між ними дійсно існував незламний зв'язок, завдяки якому учні були згодні слідувати за Вчителем все своє життя. У «Бесідах та судженнях» є низка прикладів того, як високо цінували учні свого Вчителя. Наприклад, Цзи Гун говорив, що «з Учителем ніхто не може зрівнятися, як неможливо по сходах видертися на Небо» [3, 117].

На думку Конфуція, людина сама по собі дуже різностороння, тому гармонія є однією з найваж-

лівіших умов у житті людини та суспільства. Учитель вважав, що шляхетна людина повинна дотримуватися своєї принципової позиції, але при цьому жити в гармонії з іншими; ладити з навколишнім середовищем, але не ототожнюватися з ним; вона у жодному разі не повинна прикидатися гармонійною особистістю, як це роблять низькі люди, які не слідують своїм принципам. Конфуцій говорив: «Благородні живуть у злагоді з іншими людьми, але не йдуть за ними, низькі — слідують, але не живуть з ними в згоді» [3, 76]. Учитель застосував ідею про те, що «шляхетні живуть у злагоді з іншими людьми», у стосунках зі своїми учнями, побудувавши гармонійні стосунки з ними, що дуже його тішило. Коли жителі Лу вирішили перебудувати скарбницю Чанфу, Мін Цзицян запитав: «А що, якщо все залишити по-старому? Навіщо треба перебудовувати?» Вчитель сказав про нього: «Ця людина не говірка, але якщо говорить, завжди потрапляє в точку» [3, 59]. Ці слова наочно ілюструють радість Конфуція, коли його учні проявляють характер і мудрість.

Звичайно, метою побудови гармонійних стосунків між Учителем та учнями була не зовнішня

демонстрація їх єдності, а душевна гармонія, в основі якої лежали моральні та ціннісні ідеали. Конфуцій завжди відчував, коли між ним та учнем не було цієї гармонії, й ніколи не приховував цього від інших. Наприклад, коли Цзай Юй спав удень, Учитель сказав: «На гнилому дереві не зробиш різьби, брудну стіну не зробиш білою. До чого лягти Юя?» [3, 24] Таким чином Конфуцій учив своїх учнів жити у злагоді з усіма, але не як низькі люди шукати собі подібних.

Гармонія у відносинах між учителем та учнями — це важлива складова гармонії у шкільній культурі, запорука якості навчально-виховного процесу. У книзі «Вчитися, щоб жити» за редакцією Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Міжнародної комісії з розвитку освіти зазначено: «У шкільному закладі всі недоліки в будівлі й обладнанні школи можна компенсувати за допомогою гармонійних взаємин між вчителем та учнями, а також творчою атмосферою у процесі навчання» [8, 194]. Однак у наш час спостерігається тенденція до віддалення учнів від учителів, що призводить до того, що ця проблема стає однією з ключових в освіті.

ДЖЕРЕЛА

1. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу : підруч. / О.П. Крижанівський. — 3-тє вид., стереотип. — К. : Либідь, 2006. — 592 с.
2. 胡兆胜. “论语”的师生关系及其现代价值. 滁州职业技术学院学报. 2011年3月. — 41—51页
3. Переломов Л.С. Конфуций: Лунь юй / Л.С. Переломов. — М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1998. — 588 с.
4. Кесада М. // Известия. — 1993. — 31 августа. — С. 3.
5. Тан Сяовэнь. Был ли Конфуций «Всенародным Просветителем»? / Тан Сяовэнь // Критика Линь Бяо и Конфуция. — Пекин, 1975. — С. 51—63.
6. Делюсин Л.П. Кампания «критики Линь Бяо и Конфуция» в КНР (1973—1975 годы) / Л.П. Делюсин. — М., 2004. — С. 164.
7. Клепиков В.З. Конфуций — выдающийся педагог Древнего Китая [Электронный ресурс] / В.З. Клепиков. — Режим доступа : <http://www.eduhmao.ru/info/1/3812/24328/>
8. 联合国教科文组织国际教育发展委员会 “学会生存” [M]. 北京: 教育科学出版社, 1996 年, 第 194 页.

Рецензент: Харченко С.Я., доктор педагогічних наук, професор.

УДК 37.036.5:371.134 (410)(045)

Т.В. Каракатсаніс,
викладач циклової комісії іноземних мов
КВНЗ «Запорізький педагогічний коледж»
Запорізької обласної ради

СУТНІСТЬ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ

Одним із базових компонентів вітчизняних стратегічних освітніх документів є розвиток креативності особистості (Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»)). З огляду на проголошений нашою державою курс на інтеграцію у загальноєвропейський освітній простір варто зазначити, що це питання є актуаль-

ним і в Європі: воно визначено Радою ЄС одним із чотирьох завдань в рамках основної стратегії європейського співробітництва в галузі освіти і професійної підготовки до 2020 р. Для реалізації поставленого завдання необхідно передусім усвідомлювати, що саме розвивати. Проте, незважаючи на багаторічні дослідження в цій галузі, на